

Hoe belangrijk is opleiding voor de arbeidsmarktpositie van allochtonen?

Peter van der Meer en Rudi Wielers ¹

Summary

How important is education for minorities' labor market position?

In the Netherlands the fear of the emergence of an ethnic underclass is fed by analyses that show that only a small part of the poor labor market position of ethnic minorities can be explained by their relatively low achievement in education. In this article it is shown that educational achievement is more important than previously thought. Using the same data but a different statistical technique, one that properly disentangles the effects of ethnicity and education, it is shown that approximately 50% of the poor labor market position of minorities is explained by their relatively low educational achievement. It is also shown that if the comparison is not between employed and unemployed, but between employed and non-employed the effect of education increases to more than 70%. Furthermore, in comparison to their native counterparts, better educated minority members have a considerably smaller disadvantage than lower educated minority members.

1. Inleiding

De slechte arbeidsmarktpositie van allochtonen in Nederland voedt de angst voor het ontstaan van een etnische onderklasse (bijvoorbeeld Roelandt, 1994; Tesser, 1995). De dreiging van het ontstaan van een etnische onderklasse is vooral dan reëel, wanneer allochtonen worden uitgesloten van de arbeidsmarkt vanwege het ascriptieve kenmerk etniciteit, en niet vanwege een achterliggend prestatiekenmerk als opleiding. Het is daarom een belangrijke vraag in welke mate de slechte arbeidsmarktpositie van allochtonen wordt veroorzaakt door hun gemiddeld lagere opleidingsniveau.

Er bestaan vooral verschillende meningen over de betekenis van de opleidingsachterstand voor de arbeidsmarktpositie van allochtonen (zie met name: Tesser, 1993); er is daarentegen slechts weinig empirisch onderzoek. Een uitzondering is dat van Tesser (1995), die rapporteert dat slechts een beperkt deel van de verschillen in arbeidsmarktpositie tussen autochtonen en

allochtonen te herleiden is tot verschillen in opleidingskwalificaties. Volgens zijn berekening is in de vergelijking met autochtonen ongeveer 10% van de slechtere arbeidsmarktpositie van Surinamers en Antillianen en ongeveer 25% van die van Turken en Marokkanen te verklaren door slechtere opleidingskwalificaties.

In dit artikel zullen we beargumenteren en demonstreren dat dit een forse onderschatting is van de omvang van het opleidingseffect. We zullen laten zien dat er geen sterke aanwijzingen zijn voor het ontstaan van een etnische onderklasse, hoewel we ook niet verwachten dat de inkomensongelijkheid tussen allochtonen en autochtonen snel kleiner zal worden.

2. Argumenten

Ons inziens zijn er twee redenen waarom de waarde die Tesser toekent aan opleiding bij de bepaling van de arbeidsmarktpositie een onderschatting is. Eén reden is dat Tesser uitgaat van een vergelijking tussen werkenden en werklozen en de overige niet-actieve bevolking buiten beschouwing laat.

Jarenlang bestond de beroepsbevolking in Nederland vooral uit mannen, omdat vrouwen werden geacht de huishouding te doen. Het verschil tussen wat tegenwoordig actieven en niet-actieven heet, was nauwelijks interessant, omdat het grotendeels samenviel met het geslachtsonderscheid. Daarentegen gaven analyses van verschillen in kansen op werkloosheid, dus de kans dat een lid van de beroepsbevolking werkloos werd, veel inzicht in de factoren die het succes op de arbeidsmarkt bepaalden.

Tegenwoordig hangt de arbeidsparticipatie veel minder samen met geslacht en veel meer met opleiding en gezondheid. Groepen met weinig opleiding en een slechte gezondheid maken op de arbeidsmarkt plaats voor groepen met een goede opleiding en goede gezondheid. De groepen met een slechte arbeidsmarktpositie trekken zich terug van de arbeidsmarkt; die met een sterke arbeidsmarktpositie bieden zich aan (bijvoorbeeld WRR, 1990). Werkloosheid is in die situatie een relatief slechte indicator voor de kans op het vinden van betaald werk. Goed gekwalificeerde mensen kunnen tijdelijk werkloos worden, en degenen die zich hebben teruggetrokken van de arbeidsmarkt worden niet meegerekend. In de huidige situatie is daarentegen het onderscheid tussen actieven en niet-actieven veel meer relevant.

De tweede reden om van onderschatting te spreken, ligt in de wijze waarop de omvang van de effecten wordt berekend. Het gaat hier om de vraag welk deel van het effect van etniciteit op arbeidsmarktpositie wordt verklaard door verschillen in opleiding. Er bestaan verschillende manieren om de omvang van dit deel vast te stellen.

De eerste manier, die ook door Tesser wordt gebruikt, is de mate van verandering van parameter. Concreet gaat het daarbij om het antwoord op de vraag met welk percentage de geschatte parameter van etniciteit vermindert wanneer opleiding in de vergelijking wordt opgenomen. We verwijzen naar deze manier van berekenen als 'verandering in parameters'.

Deze methode heeft echter het belangrijke nadeel dat ze vooronderstelt dat de twee verklarende factoren niet met elkaar zijn gecorreleerd. Wanneer dat wel het geval is, wordt het

effect van de opleiding onderschat en dat van etniciteit overschat. Er blijft als het ware een deel van het effect van opleiding in de parameter van etniciteit zitten.

Een zuiverder manier om het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van allochtonen te bepalen is gebaseerd op de mate van verandering in deviantie² van het model (Soofi, 1992). De deviantie is te vergelijken met de te verklaren variantie (Aitkin, Anderson, Francis & Hinde, 1990).

De mate waarin opleidingsniveau het effect van etniciteit beïnvloedt is te berekenen door twee modellen te vergelijken. Eerst wordt berekend in welke mate de deviantie afneemt na toevoeging van de variabele voor etniciteit aan een model waarin opleiding geen verklarende factor is. Vervolgens wordt berekend in welke mate de deviantie door toevoeging van etniciteit afneemt in hetzelfde model, maar nu met daarin wel opleiding opgenomen als verklarende factor. De mate waarin het effect van etniciteit wordt gereduceerd is de mate waarin opleidingsniveau het effect van etniciteit verklaart. We zullen de uitkomsten volgens deze manier van berekenen 'verandering in deviantie'³ noemen.

3. Berekeningen

Om de mate van onderschatting te berekenen, maken we gebruik van het van het SPVA, het Survey Sociale Positie en Voorzieningsgebruik Allochtonen en Autochtonen.⁴ We schatten telkens logistische regressievergelijkingen met het al dan niet hebben van betaald werk als afhankelijke variabele.

Als verklarende variabelen gebruiken we opleiding, leeftijd, geslacht en etniciteit. Opleiding is gecodeerd overeenkomstig de vijf trappen van de SOI (CBS, 1978). We onderscheiden 3 leeftijdsklassen: tussen 15 en 24, tussen 25 en 44 en tussen 45 en 64 jaar. Voor wat betreft etniciteit onderscheiden we alleen tussen autochtonen en allochtonen. Hoewel we ons terdege bewust zijn van de verschillen tussen allochtonen onderling, hebben we, om de analyses simpel te houden, geen nader onderscheid gemaakt.

In de eerste analyse repliceren we Tessers analyse, schatten we dus de kans op het hebben van betaald werk voor leden van de beroepsbevolking. De afhankelijke variabele indiceert het onderscheid tussen werkenden en werklozen. Schoolgaanden, huisvrouwen, arbeidsongeschikten en soortgelijken worden in deze analyse niet meegenomen. De resultaten van deze analyse staan vermeld in tabel 1.

De parameters tonen de bekende resultaten dat allochtonen, vrouwen, jongeren en laag opgeleiden minder vaak betaald werk hebben dan respectievelijk autochtonen, mannen, personen van middelbare of oudere leeftijd en hoog opgeleiden. Interessant is de negatieve interactie-term tussen etniciteit en opleiding. Het verschil in kansen op werk tussen allochtonen en autochtonen vermindert blijkbaar met het stijgen van het opleidingsniveau van de allochtonen.

Tabel 1 Resultaten van een logistische regressie ter verklaring van de kans op werk voor personen behorende tot de beroepsbevolking

Variabelen	Totaal	jongeren	middelbaren	ouderen
Constate	-0,46*	-0,75*	0,27*	-1,39*
Opleiding	0,59*	0,79*	0,41*	1,54*
Etniciteit				
Allochtoon (referentiegroep)				
Autochtoon	2,90*	2,23*	3,37*	3,04*
Etniciteit x Opleiding				
Allochtoon x Opleiding (referentiegroep)				
Autochtoon x Opleiding	-0,60*	-0,45*	-0,65*	-1,02*
Geslacht				
Mannen (referentiegroep)				
Vrouwen	-0,31*	-0,38*	-0,30*	-0,34
Leeftijd		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Jongeren (referentiegroep)				
Middelbaren	0,46*			
Ouderen	0,22*			

Bron: SPVA91 (SCP-bewerking), eigen berekening

* $p < 0,05$

Dit betekent dat het probleem van de slechte arbeidsmarktpositie van allochtonen vooral het probleem van de lager opgeleide allochtonen is. Uit de tabel is ook af te lezen dat het effect van etniciteit voor de jongste generatie kleiner is dan voor de oudere generaties.

In tabel 2 zien we dat de reductie van het effect van etniciteit op de kans op werk door opleiding volgens de methode 'verandering in parameters' ongeveer 20% is. Daarmee hebben we het onderzoeksresultaat van Tesser (1995) gerepliceerd.

Tegelijkertijd is uit tabel 2 af te lezen dat volgens de methode 'verandering in deviantie' ongeveer de helft van het effect van etniciteit op het hebben van betaald werk wordt verklaard door opleidingsniveau. Volgens deze methode wordt dus ongeveer 2,5 maal zoveel van het effect van etniciteit op arbeidsmarktpositie door opleiding 'verklaard'. Dit resultaat is in overeenstemming met het gegeven dat het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van allochtonen wordt onderschat wanneer de verandering van de parameter voor etniciteit wordt berekend. De grove onderschatting is het gevolg van de sterke samenhang tussen de slechte arbeidsmarktpositie van allochtonen en hun lage opleidingsniveau.

Tabel 2 Reductie in effect van etniciteit op de kans op werk voor de beroepsbevolking toe te schrijven aan opleiding volgens twee methoden

Model	Verandering in parameters	Verandering in deviantie
Totaal	20,9	49,2
Jongeren	17,9	41,2
Middelbaren	16,2	42,9
Ouderen	34,8	70,7

Bron: SPVA91 (SCP-bewerking), eigen berekeningen

In tabel 3 staan de resultaten voor het onderscheid tussen actieven en niet-actieven. Tot de niet-actieven behoren de werklozen, maar ook huisvrouwen en arbeidsongeschikten.

Tabel 3 Resultaten van een logistische regressie ter verklaring van de kans op werk voor de Nederlandse bevolking tussen 15 en 65 jaar (minus schoolgaanden)

Variabelen	Totaal	jongeren	middelbaren	ouderen
Constate	-1,15*	-1,61*	-0,31*	-1,94*
Opleiding	0,64*	0,76*	0,52*	1,17*
Etniciteit				
Allochtoon (referentiegroep)				
Autochtoon	1,53*	3,09*	1,63*	1,43*
Etniciteit x Opleiding				
Allochtoon x Opleiding (referentiegroep)				
Autochtoon x Opleiding	-0,31*	-0,83*	-0,23*	-0,76*
Geslacht				
Mannen (referentiegroep)				
Vrouwen	-1,29*	-0,86*	-1,49*	-1,30*
Leeftijd				
Jongeren (referentiegroep)		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Middelbaren	0,59*			
Ouderen	-0,27*			

Bron: SPVA91 (SCP-bewerking), eigen berekening

* $p < 0,05$

Weer zijn de geschatte parameters significant en in de bekende richting. Zo participeren allochtonen minder dan autochtonen, vrouwen minder dan mannen, jongeren en ouderen

minder dan mensen van middelbare leeftijd, en lager opgeleiden minder dan hoger opgeleiden. Uit de negatieve interactieterm is weer af te lezen dat het verschil tussen allochtonen en autochtonen in het hebben van betaald werk vermindert met het stijgen van het opleidingsniveau van de allochtonen. Een duidelijk verschil met de eerdere analyse is dat het effect van etniciteit op de participatie voor de jongere generatie sterker is dan voor de oudere generaties. We komen daarop terug.

De mate waarin het effect van etniciteit op de kans op betaald werk is toe te schrijven aan opleiding, staat vermeld in tabel 4.

Tabel 4 Reductie in effect van etniciteit op de kans op werk voor de Nederlandse bevolking tussen 15 en 65 jaar (minus schoolgaanden) toe te schrijven aan opleiding volgens twee methoden

Model	Verandering in parameters	Verandering in deviantie
Totaal	41,6	72,7
Jongeren	22,3	47,1
Middelbaren	32,2	63,4
Ouderen	99,1	99,9

Bron: SPVA91 (SCP-bewerking), eigen berekeningen

Het blijkt dat opleiding sterk bijdraagt aan het verdwijnen van het effect van etniciteit. Volgens de methode 'verandering in parameters' is dit 42%, volgens de methode 'verandering in deviantie' maar liefst 73%. Dit betekent dat het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie veel sterker is dan de berekeningen van Tesser aangaven.

De invloed van opleiding op de arbeidsmarktpositie van allochtonen is groter in de vergelijking tussen actieven en niet-actieven dan in de vergelijking tussen werkenden en werklozen. De reden daarvoor is simpel: werklozen zijn weliswaar slechter gekwalificeerd dan werkenden, maar aanzienlijk beter dan de andere niet-actieven. Op zich goed gekwalificeerde mensen lopen immers ook de kans tijdelijk werkloos te worden, terwijl de slechtst gekwalificeerden zich hebben teruggetrokken van de arbeidsmarkt. Daarentegen is het effect van etniciteit in de vergelijking tussen werkenden en werklozen groter dan in de vergelijking tussen actieven en niet-actieven. Dit grotere effect van etniciteit wordt veroorzaakt doordat relatief veel werklozen met weinig gunstige arbeidsmarktkenmerken allochtoon zijn. Waar de werkzoekenden en de werklozen relatief weinig verschillen in opleidingsniveau wordt het statistisch effect van het kenmerk etniciteit groter.

Tenslotte verdient het onderscheid tussen de generaties aandacht. We vinden dat jonge allochtonen relatief vaak niet actief zijn op de arbeidsmarkt (tabel 3), en dat het effect van opleiding op deze non-participatie klein is (tabel 4). Blijkbaar trekken jongere allochtonen zich in vergelijking met dito opgeleide autochtonen en slechter opgeleide oudere allochtonen vaker terug van de arbeidsmarkt. Uit nadere, hier niet gerapporteerde analyses blijkt dat een belangrijk deel van dit effect wordt veroorzaakt doordat jonge Turkse en Marokkaanse vrouwen veel

minder beschikbaar zijn voor betaald werk dan autochtone vrouwen van hun leeftijd. Dit kan het gevolg zijn van uitsluiting, maar het kan evenzeer komen doordat deze vrouwen zich vrijwillig terugtrekken van de arbeidsmarkt. Dit resultaat is voornamelijk dus geen duidelijke aanwijzing voor het ontstaan van een etnische onderklasse als gevolg van uitsluiting op de arbeidsmarkt. Een gevolg hiervan is echter wel dat de inkomensverschillen tussen allochtonen en autochtonen zullen toenemen.

4. Conclusies

In het voorgaande hebben we laten zien dat de mate waarin opleiding van invloed is op de arbeidsmarktpositie van allochtonen tot nu toe fors is onderschat. Volgens de gebruikelijke methode, waarin wordt gekeken naar de verandering in de parameter voor etniciteit wanneer opleiding aan de analyse wordt toegevoegd, wordt ongeveer 20% van de slechtere arbeidsmarktpositie van allochtonen door hun gemiddeld lagere opleidingsniveau verklaard. Wanneer de verandering in deviantie als uitgangspunt van de berekeningen wordt genomen, blijkt ongeveer 50% van het verschil in kans op werkloosheid tussen allochtonen en autochtonen door opleiding te worden verklaard.

Daarnaast wordt het effect van opleidingsniveau onderschat, omdat alleen wordt gekeken naar verschillen tussen werkenden en werklozen. In een dergelijke analyse wordt afgezien van de mogelijkheid van het zich terugtrekken van de arbeidsmarkt vanwege een slechte arbeidsmarktpositie. Wanneer we de kans op het al dan niet hebben van betaald werk bepalen voor de gehele bevolking tussen 15 en 65 jaar wordt meer dan 70% van het verschil in arbeidsmarktpositie van autochtonen en allochtonen verklaard door opleiding. Dit resultaat wordt nog eens bevestigd doordat we vinden dat het effect van etniciteit afneemt naarmate de allochtonen hoger zijn opgeleid.

Opleiding is daarmee voor allochtonen in Nederland de sleutel voor de toegang tot de arbeidsmarkt. Vanwege dit sterke effect van opleiding is de angst voor het ontstaan van een etnische onderklasse overdreven. Voor zover er sprake is van een onderklasse bestaat deze uit lager opgeleiden, en daartoe behoren ook veel autochtonen.

Een opvallend resultaat van onze analyses is tenslotte dat jonge allochtonen, in het bijzonder Turkse en Marokkaanse vrouwen, zich gemakkelijker terugtrekken van de arbeidsmarkt dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Hoewel dit op zich geen aanwijzing is voor uitsluiting van de arbeidsmarkt, heeft dit proces wel tot gevolg dat de inkomensongelijkheid tussen autochtonen en allochtonen zal toenemen.

Noten

- 1 Peter van der Meer was tijdens het schrijven van dit artikel verbonden als onderzoeker aan het Sociaal en Cultureel Planbureau. Vanaf april 1996 is hij werkzaam bij de Vakgroep Personeelwetenschappen van de Katholieke Universiteit Brabant. Rudi Wielers is verbonden aan de vakgroep Sociologie van de Rijksuniversiteit Groningen.
- 2 We spreken hier van deviantie vanwege de methode die gehanteerd wordt, namelijk logistische regressie. Deze methode kent geen (verklaarde) variantie zoals een kleinste kwadraten regressie-model. De deviantie is daarbij gedefinieerd als het verschil tussen minus tweemaal de loglikelihood van enerzijds het nulmodel en anderzijds het verzadigde model.
- 3 Met dank aan R. Zwaagstra voor het aan de hand doen van de methode.
- 4 Het bestand is beschreven in: Martens, Roelandt & Veenman, 1992; Roelandt, Roijen & Veenman, 1992.

Literatuur

- Aitkin, M., Anderson, D., Francis, B. & Hinde, J. (1990). *Statistical modelling in GLIM*. Oxford: Clarendon Press.
- CBS (1978). *Standaard onderwijs indeling (SOI-1978)*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Martens, E.P., Roelandt, Th. & Veenman, J. (1992). *Minderheden in Nederland: sociale positie en voorzieningsgebruik van allochtonen en autochtonen 1991: eerste uitkomsten en methodische verantwoording*. Rotterdam: Erasmus Universiteit, Instituut voor Sociologisch-Economisch onderzoek.
- Roelandt, Th.J.A. (1994). *Verscheidenheid in ongelijkheid: een studie naar etnische stratificatie en onderklassevorming in de Nederlandse samenleving*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Roelandt, Th., Roijen, J. & Veenman, J. (1992). *Minderheden in Nederland: Statistisch vademecum 1992*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Soofi, E.S. (1992). A generalizable formulation of conditional logit with diagnostics. *Journal of the American Statistical Association*. 87, 812-816.
- Tesser, P. (1993). *Rapportage minderheden 1993*. Rijswijk: SCP.
- Tesser, P. (1995). Migranten in de sociale stratificatie: een etnische onderklasse. In J. Dronkers & W.C. Ultee (red.), *Verschuivende ongelijkheid in Nederland* (pp. 284-302). Assen: Van Gorcum.
- WRR (1990). *Een wenkend perspectief: arbeidsparticipatie in de jaren '90*. Den Haag: Staatsuitgeverij.